

ციალა ნარაკიძე

*ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის ფოლკლორის,
დიალექტოლოგიისა და ემიგრანტული ლიტერატურის
კვლევის განყოფილების მეცნიერი თანამშრომელი*

Tsiala Narakidze

*Researcher, Department of Folklore,
Dialektology and emigrant Literature Research,
Niko Berdsenischnili Yniversitete,
Batumi Shota Rustaveli State University*

ლაზური ფოლკლორი (სარფის მასალების მიხედვით)

LAZ FOLKLORE

აბსტრაქტი. ლაზური ზეპირსიტყვიერება ქართული ფოლკლორული საგანძურის ორგანული ნაწილია. მისი გავრცელების ძირითადი ტერიტორიაა ეთნოგრაფიული ლაზიკის ტერიტორია, სადაც კომპაქტურად ცხოვრობენ ლაზები და მათი მშობლიური ენა ლაზურია.

ლაზურ ენას არ გააჩნია დამწერლობა და ყველა ზეპირი ლიტერატურული ნაწარმოები, რომლებიც საუკუნეების განმავლობაში ამ ენობრივ მასალაზე შეიქმნა, ბუნებრივია, ფოლკლორს ეკუთვნის. ლაზთა ცხოვრებაში მომხდარი ყველა ისტორიული თუ სოციალური მოვლენა კარგად არის გამოხატული ლაზურ ფოლკლორში.

მიუხედავად ისტორიული უიღბლობისა, ლაზებმა შეინარჩუნეს ენა და კულტურა ხალხური ნაწარმოებების წყალობით.

ნიკო ბერძენიშვილის ინსტიტუტის ფოლკლორის ფონდის მასალებში ზეპირსიტყვიერების ყველა ჟანრია წარმოდგენილი: ხალხური პროზის ნიმუშები - ისტორიული ხასიათის ზღაპრები და ლეგენდები; ასევე, მდიდარი ხალხური პოეზია მრავალფეროვანი თემით - შრომითი პოეზია, ტრადიციული წეს-ჩვეულებები და საყოფაცხოვრებო პოეზია, სატრფიალო ლირიკა; ზეპირსიტყვიერების მცირე ზომის ნიმუშები - ანდაზები და გამოცანები.

ლაზური ზეპირსიტყვიერების ნიმუშების მოპოვების ადგილი ძირითადად სოფელი სარფია (ე.წ. „მოლენი სარფი“ - სარფის ეს მხარე).

საკვანძო სიტყვა: ქართული ფოლკლორი, ლაზური, ხალხური პროზა, ხალხური პოეზია.

Abstract. Laz oral folklore is an organic part of Georgian tribes' folklore treasure. The main area of its distribution is a territory of ethnographic Lazica, where Laz people compactly live and their native language is Laz.

Laz language does not have a script and all oral literary works, created during the centuries on this language material, naturally, belong to folklore.

All historical or social events happened in the life of Laz people are well expressed in Laz folklore.

Despite the historical bad luck, Laz people preserved language and culture thanks to the folk works.

All genres of oral folklore are represented in the protected materials of Niko Berdzenishvili Institute's Folklore Fund: samples of folk prose – tales and legends of historical character; also rich folk poetry with a variety of topics – labour poetry, traditional customs and household related poetry, romantic lyrics; samples of oral folklore of small size – proverbs and riddles.

Place of obtaining the samples of Laz oral folklore is mainly Sarpi village (so called "Moleni Sarpi" – this side of Sarpi).

Key words: Georgian folklore, Laz Folklore, folk prose, folk prose.

ლაზური ზეპირსიტყვიერი შემოქმედება ქართველ ტომთა ფოლკლორული საუნჯის ორგანული ნაწილია. მისი გავრცელების ძირითად არეს წარმოადგენს ეთნოგრაფიული ლაზეთი, სადაც ლაზები კომპაქტურად ცხოვრობენ და მათი მშობლიური ენაც ლაზურია.

ლაზური ენა უმწერებლოა და, ბუნებრივია, საუკუნეთა განმავლობაში ამ ენობრივ მასალაზე შეთხზული ყოველი ზეპირი თხზულება ფოლკლორული შემოქმედების კუთვნილებად რჩება.

ლაზური ფოლკლორი, ისევე როგორც საქართველოს სხვა რეგიონების ხალხური შემოქმედება, ქართული ეროვნული კულტურის განუყოფელი ნაწილია, რომელშიც კარგად ჩანს ლაზი ხალხის ცხოვრებაში მომხდარი ყველა ისტორიული თუ სოციალური მოვლენა.

საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ბათუმის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში აჭარის მრავალმხრივი ფოლკლორული შემოქმედების შესწავლასთან ერთად დაიწყო ლაზური ფოლკლორის შესწავლაც (1958 წლიდან), რომლის სულისჩამდგმელი გახლდათ აწ განსვენებული, ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი ზურაბ თანდილავა.

დღემდე შეკრებილი და გამოქვეყნებულია ლაზური ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები, რომელთა მოპოვების ადგილი, ძირითადად, სოფელი სარფია (ეგრეთ წოდებული „მოლენი სარფი“–„გამოღმა სარფი“).

ლაზური ფოლკლორი ტრადიციულად, წარმოდგენილია მდიდარი ხალხური პოეტური შემოქმედების მრავალფეროვანი თემატიკით: შრომის პოეზია, საწესჩვეულებო, საყოფაცხოვრებო, სატრფიალო ლექსები და შაირები, ზღაპრები, ასევე, მცირე ზომის ზეპირსიტყვიერი ნიმუშები: ანდაზები და გამოცანები.

ლაზურ ხალხურ პოეზიაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს საოჯახო-საწესჩვეულებო პოეზიას, რომელიც სამი ციკლისაგან შედგება: სამეობო-სააკვნო, საქორწილო და სამგლოვიარო...

ლაზურმა ფოლკლორმა დღემდე შემოინახა შვილის დაბადებასთან დაკავშირებული არაერთი საინტერესო ჩვეულება. შვილის დაბადება, ოჯახში ახალი წევრის გაჩენა ლაზურ ზეპირსიტყვიერებაში დიდ სიხარულთან და საზეიმო რიტუალთან იყო დაკავშირებული. ლაზები ვაჟიშვილის შეძენას სოფელსა და თემს თოფების სროლით აცნობდნენ. რძლის მშობლები პირველ შვილიშვილს საჩუქრად აკვანს მოუტანდნენ და ძეობა სუფრით აღინიშნებოდა. მართალია, სამეობო ლექს-სიმღერები ლაზურში არ შემოგვენახა, მაგრამ სააკვნო ლექს-სიმღერები შემოუნახავს ლაზურ ზეპირსიტყვიერებას. ლაზი დედა „ნანა“-ს უმღეროდა შვილს და ჩვილი მას განსაკუთრებული მგრძნობიარობით აღიქვამდა.

ჩვენს მიერ სოფელ სარფში ჩაწერილ ლექსში ბებია სიყვარულით უმღერის პატარა გოგონა შვილიშვილს „იავნანას“ („ჰანანი, ნანი, ნანი“).

ჰანანი, ნანი, ნანი, ჰანანი, ნანი, ნანი,
მან გინკან, სინ ინჯირი! მე გირწევ, შენ იძინე,
ისპილი ვარ გიჩქიტას ისპილი არ გეგონოს
მან ვორე, დიდი სქანი. მე ვარ დიდედა შენი.
ჰანანი, ნანი, ნანი, ჰანანი, ნანი, ნანი,
ონწელიში კამარა, აკვნისა სახელური,
მან გინკან, ვა იმგარა, მე გირწევ, შენ არ იტირო,
გოგიხთა გჟული ჩქიმი გენაცვალე, არ იტირო
ნაზლი ჩქიმი, ჭუჭუტა, ნაზლი ჩემო პატარავ,
მოკვანჭი ჭუტა-ჭუტა. მოიწი ნელა-ნელა
ნაზლი ჩქიმი კაი რენ, ჩემი ნაზლი კარგია,
ალთუნიში წკაი ეენ, ოქროს წყალია წმინდა,
მილონი მომჩათნა მილიონიც რომ მაძლიოთ,
მითიშა ვარ მამეტენ. სხვა არავინ არ მინდა.

2016 წელს სოფელ სარფში ჩავიწერეთ სააკვნო სიმღერის ახალი ვარიანტი:

ჰანანი, ნანი, ნანი, ჰანანი, ნანი, ნანი,
 გოგობთას ნანა სქანი, გენაცვალოს, დედა შენი
 გოგობთას, გოგაჭაას, გენაცვალოს, შემოგველოს,
 ნანა დო ბაბასქანი. დედა და მამაშენი.
 ონწელი კიჭი-კიჭი, აკვანი „კიჭი-კიჭი“,
 მეზახენ ჭიტა ბიჭი, იქ წევს პატარა ბიჭი,
 ონწელიში კამარა, აკვნისა სახელური
 მან გინკან, ვარ იმგარა, მე გირწევ, არ იტირო.
 ონწელი ვარ გილუნი? აკვანი არა გაქვს?
 ბაბასქანი ჭუკარა, მამაშენი ღარიბი
 ჰანანი, ნანი, ნანი, ჰანანი, ნანი, ნანი,
 გოგობთას ნანა სქანი. გენაცვალოს დედაშენი.
 ჰანანი დო ჰანანი, ჰანანი და ჰანანი,
 ვიდათ სქანი კურბანი, გავხდეთ შენი შესაწირავი,
 მან ჟურ ნანა მიყორუნ, მე მყავს ორი დედა,
 არ ჩქიმი დო არ სქანი. ერთი ჩემი და ერთიც შენი.

საქორწილო ლექს-სიმღერები

ლაზურ „ჰანდას“ ანუ ქორწილს, თავისი მტკიცე, ტრადიციული წეს-ჩვეულებები გააჩნია, რაც სათანადოდ აისახა ზეპირსიტყვიერებაშიც. ლაზური საქორწილო-საწესჩვეულებო ლექსების ნაწილი უშუალოდ ქორწილის ცერემონიალთან არის დაკავშირებული და მაყრულ ლექს-სიმღერებს განეკუთვნება.

საცოლედ დაგულვებულ გოგოს, ლაზური წეს-ჩვეულების თანახმად, ვაჟი ხშირად მანდილს „წაართმევს“, რაც ნიშნავს იმას, რომ ამ ქალიშვილს სხვა ხელს ვეღარ დააკარებს, რადგან ის ამ ვაჟის „ხემენტხიმერი“, ანუ ხელწაკარებულია. ეს ჩვეულება ასახულია ხალხურ ლექსებშიც:

ანწი სუმ წანა იყვენ, სამი წელი სრულდება,
 მენდილი სქანი მიღუნ, შენი მანდილი მე მაქვს,
 ნოლედის დო ლიმანის ნოლედსა და ლიმანში
 ოთხო ოხორი მიღუნ, შენთვის ოთხი სახლი მაქვს,
 კულანი, გიჩქიტას-ნა, ქალიშვილო, რომ იცოდე,
 გურის მეუფე მიღუნ!.. მე გულში რაები მაქვს.

(თანდილავა, 1972:119).

საცოლის დაკვლევა-შერჩევას ლაზურ ზეპირსიტყვიერებაშიც, საქართველოს სხვა კუთხეების მსგავსად, სათანადო ყურადღება და გულისხმიერება ეთმობა. სარფში ჩვენ მიერ ფიქსირებული ერთი ლექსის თანახმად, საცოლე ბიჭები

გაფაციცებით შეჰყურებენ მომხიზვლელ ქალიშვილს და გულისფანცქალით ელიან, ვისზე შეაჩერებს არჩევანს:

ინჯუბალით მანი, მანი, შეეცადე ჩქარა, ჩქარა,
მის ანჭასენ ჰა კულანი ვის შეხვდება ეს გოგონა?
ნამუ რეთ ჰელე კაპეტი, ვინ არის, ნეტავ, მაგარი,
მიში რენ ჰია კისმეტი? ვისია ნეტავ ეს ბედი?

შთამომავლობას, გვარიშვილობას, როგორც საქართველოს ყველა კუთხეში, ლაზეთშიც დიდი ყურადღება ექცეოდა, რაც სათანადოდ აისახა კიდევ ზეპირ-სიტყვიერებაში:

პატი ვოე მო გიჩქიტას, ნუ გგონია ცუდი ვარ,
აღაში სოი მილუნ. აღას წარმოშობა მაქვს.

ნიშნობა, ქორწინების როგორც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეტაპი, სათანადოდ წარმოჩნდა ლაზურ საქორწილო პოეზიაში:

ბოზო, ნიშანი სქანი,	გოგო, შენი ნიშნობა,
მჟაჩხა დღას გუის მილუნ,	მზის დღისათვის გულში მაქვს,
ირი შეი მამეტენ,	ყველაფერს გავიმეტებ,
ყოროფა სქანი მილუნ.	შენი სიყვარული მაქვს.

სარფში დავაფიქსირეთ გაბაასების ფორმის ერთ-ერთი საქორწილო შაირი, რომლითაც კარგად წარმოჩნდა ლაზეთში საცოლისათვის ნიშნად ქამრის მიტანის უძველესი ჩვეულება. ლექსის მიხედვით გოგონა თანხმობის ნიშნად, ქამრის გაკეთებას სთხოვს ვაჟს:

ბიჭი: – ქალე, ბოზო, სი ხანუმი, მან ბეგი,
ვა გომდინუფ სქანიშენი ემელი!
კულანი: – მან ქომიჩქინ ჯოხო სქანი ომერი,
დომიხვენი მჭიფე შქაში ქემეი!
ბიჭი: მან ქომიჩქინ, ჯოხო სქანი ხატიჯე,
ნჯიის ვორე, ბითუმ გძიროფ იზმოჯე
ბიჭი: – შენ ქალბატონი, მე ბატონი, გოგონა ქალო,
მე არ დავკარგავ შენზე ამაგს, უნდა გახარო!
გოგონა: – მე ვიცი შენი სახელია ომერი
გამიკეთე წვრილი წელის ქამარი!
ბიჭი: – მე ვიცი, ხატიჯეა შენი სახელი,
ძილის დროს მუდამ სიზმარში გნახულობ.

ნიშნობის შემდეგ, ოფიციალურ შეუღლებამდე, მომავალი პატარძალი და სასიძო „ფარულად“ ხვდებოდნენ. სასიძოს მიერ საპატარძლოს ოჯახში ჩუმი ვიზიტი ხუთშაბათს ხდებოდა, რაც შესაბამისად ხალხურ ლექსშიც აისახა:

„ამსეი უმქესეი დღეს არის ხუთშაბათი,
სიჯალეფეში სეი,
ბაშქა სეის ვა მეხთა
თის გექჩაფან ქესეი“.
სიძეების ღამეა,
სხვა საღამოს არ მოხვიდეთ,
თავში ჩაგარტყამენ უროს.

სასიძო დანიშნულის სახლში ხშირად სარკმლიდან შეიპარებოდა; დანიშნუ-
ლი თუ არ მოეწონებოდა ფანჯრიდან გადმოხტებოდა. არც ეს მომენტი გამორ-
ჩენია სარფელი ლაზის მახვილ მზერას:

ფენჯეშენ ამულუნ სარკმლიდან შედის
ბოზოს ნიშანი მუში, გოგოს დანიშნული,
სანდულის ქოგელადინ სკივრზე დევს
შექელემეფე მუში; მისი შაქარლამები
ჟარი ამახთაშკულე, სატრფო როცა შევა,
ვარ მოწონს ჟარი მუშის, არ მოეწონება დანიშნული,
ფენჯეშენ ოცხონტუნ , ბიჭი სარკმლიდან გადმოხტება
ძიაში ჟარი მუში. როცა ნახავს მის დანიშნულს.

ლაზური მაყრული ლექს-სიმღერები, რომელიც ჩაწერილია სოფელ სარფში
წარმოაჩენს მაყართა ინტერესებს ორივე მხრიდან. სასიძოს სახლთან მიახლოე-
ბისას ქალის მაყრები ასრულებდნენ მაყრულ სიმღერას „თირამოლა“-ს.

2016 წელს ჩავიწერეთ ამ სიმღერის ახალი ვარიანტი სოფელ სარფში:

ულუნ მოლა, მულუნ მოლა, მიდის მოლა, მოდის მოლა,
თირა ნა რენ, თირამოლა თირა, რომ არის თირამოლა,
თამო-თამო ქოკოიბლათ, ნელ-ნელა შევგროვდეთ,
ჭანდა გიჭკენ თირამოლა. ქორწილი იწყება თირამოლა.
თირამოლა თირა-თირა, თირამოლა თირა-თირა
სერი იყვენ დო ქობძირათ, ღამდება და დავინახოთ,
იდას უსულა, მოხთას მოლა, წავიდეს ჩუმად, მოვიდეს მოლა,
სიჯა მოხთას თირამოლა...სიძე მოვიდეს თირამოლა...

მამამთილი რძალს სახლში შეიყვანს. შესვლისას სროლას ატეხენ ბიჭის
მხრიდანაც და გოგოს მაყრებიც. კარებთან შეეგებებიან და დალოცავენ ნეფე-
დედოფალს:

იკიბადათ დო იხჩინათ,
იმრიალათ დიმჭკუსთერი,
გეხვამერ ტათ ირიშენ

მურუცხი დო თუთასთერი
ხანში შეხვიდეთ, მოხუცდეთ,
იმრავლეთ ჭიანჭველივით,
ყველასგან დაილოცენით
ვარსკვლავი და მთვარესავითა

ლაზური საქორწილო ლირიკის მშვენიერი ნიმუშია „ზაფხული მოვიდა“ („აზი ქომობთუ“).

ლექსში დახატულია ამაყი ასული, რომელიც მართალია, სიყვარულის აღით იწვის, მაგრამ დარდასა და წუხილს არავის უმხელს, ამაყად მიდის და არაფრის ეშინია:

გუიქთუ, გულიწვედუ,
გზას გედგინ თი აეღვი!
მობრუნდა, შემოიხედა,
მიდის ამაყად როგორ!..

თავმდაბალი და ჭკვიანი გოგონა დედ-მამით ობოლია და ბებიასზე ზრუნავს; ბებიას ლოცვასაც კეთილი ნაყოფი გამოუღია და საუკეთესო საბედო რგებია; დედოფლობაც დაშვენდა და მთელი სოფლის ლოცვაც ერგო; ამგვარი ღირსეული გოგონა შეუვიდა დედამთილ-მამამთილს:

ნოლამისობა მუხთუ,	მთელი ქაოიქ გეხვამუ.
დედოფლობაც დაიმშვენა,	მთელმა სოფელმაც დალოცა.
მთიი დო დამთეესთი	მამამთილს და დედამთილს
მუფვი ნისა ანჭუ.	როგორი რძალი შეხვდათ.

ამრიგად, ლაზური საქორწილო წეს-ჩვეულებები და მასთან დაკავშირებული ზეპირსიტყვიერება კარგად გამოვლინდა ჩვენამდე მოღწეულ სარფულ ფოლკ-ლორულ-ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში.

საყოფაცხოვრებო პოეზია. ლაზური საყოფაცხოვრებო პოეზია სრულყოფილად წარმოაჩენს ლაზთა ხასიათს, მათ ზნე-ჩვეულებებს, ტრადიციულ ჯანსაღ იუმორს. როგორც ყველგან საქართველოში, სოფელ სარფში ოჯახი და ოჯახური ურთიერთობანი ერთ-ერთი უმთავრესი თემაა. ლაზისათვის სანიმუშოა ისეთი ოჯახი, სადაც ყველა წევრს თავისი ვალდებულებები გააჩნია და სადაც იდეალური ჰარმონია სუფევს. ეს კარგად ჩანს სარფის მკვიდრის ავტორ-მთქმელ იაშა ბაქრაძის მშვენიერ ლექსში „პოპულიქ მტკეცი ყაზუფს“ („პაპა წნელს თლის“).

პაპულიქ მტკეცი ყაზუფს პაპა წნელს თლის
კალათი ოშუმენი, კალათის მოსაქსოვად,
ნანდიქ ლუყუ კანკუფს ბებია ფხალს აკეთებს
ქორბაში ოძლუმენი; მუცლის გასაძლომად;

ბაბაქ დიშქა ჩითეენმამას შეშა დაუჭრია
კირაში ოგზუმენი;კერიის დასანთებად
ნანაქ კიცი ნოდვეენდედას კეცი მიუდგამს
მჭკიდიში ოჭუმენიმჭადის შესაწვავად;
ბეე ონწელის გეჯანს ბავშვი აკვანში წევს
ოხელუ ორდუმენი;გასახარ, გასაზრდელი;
მჟურა იშულუნ დო მზე ამოდის და ჩადის
გაულუნ მთელიში ხელაშენი. ყველას გასახარად.

ოჯახის შექმნა ლაზებისათვის უაღრესად დიდი და საპასუხისმგებლო საქ-
მეა; ცხოვრების ამ უმნიშვნელოვანესი მომენტისათვის განსაკუთრებით ემზადება
ვაჟი, რომელიც ოჯახის მამა უნდა გახდეს. სწორედ ამ მოქალაქეობრივი მოვა-
ლეობის ღირსეულად შესრულებას ქადაგებს სარფში ჩაწერილი დიალოგური
ლექსი „ოი, ნანა“ („ოი, დედა“...), ლექსის თანახმად შვილი სთხოვს დედას დააო-
ჯახოს, დედა კი შეახსენებს, რომ დაოჯახება დიდი პასუხისმგებლობაა, უნდა
შეძლოს ოჯახის რჩენა:

–ოი, ნანა, ჩქიმი ნანა,
მუ იყვენ დომოჩილანა!
–გოჩილაფ სქიი ჩქიმი,
გასქედინენი ვანა.
–თექშენ დომოჩილატი,
დოოსქედინაფ ნანა!
–ოი, დედა, ჩემო დედა!
დამასახლე რა იქნება!
–დაგასახლებ, შვილო, ჩემო,
თუკი შეძლებ ცოლის რჩენას.
–ნეტავ დამაქორწილებდე,
შევძლებ, დედა, ცოლის რჩენას!

ბოლო სიტყვები, რომლებიც ეკუთვნის დედას, მშვენივრად წარმოაჩენს საუ-
კუნეთა სიღრმიდან მომდინარე ამ უძველესი ქართველური ტომის ბრძნადმეტყ-
ველებას.

–ოჩილუს ფარა უნონ,
ოჭკომუს მქვალა უნონ,
–კამა გოლაკიდეი
კირმა ქემერი უნონ.
–ცოლის თხოვნას ფული უნდა,
ჭამას-საკვების მარაგი,

ჩამოკიდებულ ხმალს კიდეც
სჭირდება ვერცხლის ქამარი.

სარფულ საოჯახო-საყოფიერო პოეზიაში აქტუალურია რძალ-დედამთილის ციკლის ნიმუშები. ერთ-ერთ საყოფაცხოვრებო შაირში დედამთილის სიკვდილია სანატრელი:

მზოდას ორთას ქაფშია,
დობილურუ დამთერე.
შუა ზღვაშია ქაფშია,
მომიკვდა დედამთილი.

ხშირად ეს ნიმუშები გაბაასების ფორმას ატარებს და დიდაქტიკური სენტენციით მთავრდება:

–დამთეე ჩარბი კეტი
მაკაინაში კეტი.
–დამთეობას მეჭიშაში
–მაკარონის ჯოხს წააგავს
დედამთილი ტუჩებჩხირა.
–დედამთილობის დროისთვის
ნისათი იყვენ კეტი
რძალი ჯოხი ხდება ხშირად.

ლაზური საყოფაცხოვრებო პოეზიისათვის უცხო როდის ავი დედინაცვლის თემა. სარფში დაფიქსირებულ ერთ საყოფაცხოვრებო ლექსში დედინაცვლისგან შევიწროებული გერის განცდებია გადმოცემული:

„ნანაშანტემის ხეს ვორე,
ვა ვარდი, ჭიტა ვორე,
გელაუძირ, ვარ ვხჭვე,
თხომუში დიშქა ვორე.
დედინაცვლის ხელში ვარ,
არ გავიზარდე, პატარა ვარ,
შემოდებული ვარ და არვიწვი,
თხმელის შეშა ვარ.

ამრიგად, სარფულ ფოლკლორულ შემოქმედებაში შემორჩენილ საყოფაცხოვრებო ლექსებს თავისი სოციალური დატვირთულობა გააჩნია და წარმოაჩენს ლაზთა ყოფა-ცხოვრების ცალკეულ სახასიათო დეტალებს.

სამგლოვიარო პოეზია. სამგლოვიარო წეს-ჩვეულებათა შორის ფოლკლორული თვალსაზრისით ლაზურში ყურადღებას იქცევს მიცვალებულთა დატი-

რება, რომელსაც სამგლოვიარო მელოდიასთან ერთად ხშირად სიტყვიერი მასალაც ახლავს. სამგლოვიარო თემაზე შექმნილი ლაზური სიტყვიერი მასალა საინტერესოა, როგორც შინაარსობრივად, ისე მხატვრული თვალსაზრისითაც. მოტირალი თავის სიტყვებს პოეტურ ტრადიციაზე აგებს და ლექსის სახეს აძლევს.

სიტყვიერი მასალის წარმოსაჩენად გამოიყენება მოთქმით ტირილი და მოტირალის მიზანს წარმოადგენს მიცვალებულის სულთან „ლაპარაკი“. მიცვალებულის „სულთან საუბრის“ დროს ლაზი მოტირალი იხსენებს წინაპრებსაც. სწამს, რომ საიქიოს მყოფი ყოველი ახლობლის სული გლოვის დროს მიცვალებულის ოჯახში იმყოფება. ამიტომაც ასე მიმართავს, ხუთ დაღუპული ქალიშვილის, გამწარებული დედა მკვდარ მაზლიშვილს:

ამ დუნმას ვა იჩილი აუსუფი ჩქიმია,
ამ ქვეყნად არ დაქორწილდი ჩემო აუსუფ,
ემ დუნმას იჩილი, რუიგოი აუსუფი ჩქიმია,
იმ ქვეყნად დაქორწილდი, ფერია ითხოვე ჩემო აუსუფ,
კულანეფე ჩქიმი გოწაგიდგითას, ჩემი გოგონები გვერდში ამოგიდგებიან,
სიჯალიკობა იქიფტაში აუსუფია ჩქიმი სიძეობისას, ჩემო აუსუფ...

ზოგიერთი ლაზური მოთქმის თანახმად, თავად მიცვალებულის სული ლაპარაკობს, ეხმიანება დედას თუ მეუღლეს, ამშვიდებს და ამხნევებს მათ. ამის დასტური ჩვენს მიერ 1983 წელს სოფელ სარფში ჩაწერილი მოთქმის ნიმუში:

ბულის თუდე ხაჩქუფან ბლის ხის ქვემოთ ითხრება
გინძე მეზაე ჩქიმი გრძელი საფლავი ჩემი,
დოხედი დო იმაი დაჯექი და იტირე,
ზავალი ნანა ჩქიმი! საწყალო დედაჩემო!

... ..

გუი ვა იტკვაცინა, გული არ გაიხეთქო
ზავალი ნანა ჩქიმი! საწყალო დედაჩემო!
სევგული ნანა ჩქიმი, ჩემო დედა ძვირფასო,
სოთი მუთუ ვა დუწვა საყვედური არ უთხრა
კაი ქიმოლი ჩქიმის ჩემ კარგ მეუღლესა.

ლაზურში გვხვდება ისეთი სამგლოვიარო ლექსებიც, რომლებიც აგებულია ტრაგიკულ ამბავზე. ამის დასტურია ლაზური ლექსი „ობირუ კულანი ღურუტუში“ („სიმღერა მომაკვდავი ქალიშვილისა“). ლაზ ბიჭს ჰყვარებია ქალიშვილი, რომელიც ცოლად უნდა შეერთო ამ ბიჭის უფროს ძმას ისმაილს, წინააღმდეგობის

მიუხედავად აიშე მაინც დაინიშნა ისმაილზე. უმცროსმა ძმამ სატრფო სასიკვდილოდ დაჭრა. ლექსში მომკვდავ პატარძლის პირით დაგმობილია დრომოქმული ადათები, რომლებიც ადამიანთა ტრაგედიის მიზეზი ხდება:

ჩქარ გურის ვარ მემიჭვეს,	სულად არ შეიბრაღეს,
აშო ჩქიმი გენჯღული,	ჩემი ახალგაზრდობა,
დიცხირონი ანთერი,	ხალათი სისხლიანი
ქომეჩით ნანა ჩქიმის,	დედაჩემსაც მიეცით,
ირი დღას გემამგარას,	რომ ყოველდღე იტიროს
ააა გენჯღული ჩქიმი...	ჩემი ახალგაზრდობა...

ამრიგად, ლაზურ (სარფულ) სამგლოვიარო პოეზიაში, გადმოცემულია ერთი მხრივ ჭირისუფლის უდიდესი წუხილი ახლობლის გარდაცვალების გამო, მეორე მხრივ კი ვეცნობით სარფელთა რწმენა-წარმოდგენებს სააქაო და საიქიო ცხოვრების თაობაზე.

სატრფიალო პოეზია. სატრფიალო ლექსები ლაზეთში იქმნებოდა, ძირითადად, კოლექტიური შრომის პროცესში. კოლექტიური შრომის საზეიმო განწყობილებას განსაკუთრებული ელფერი ეძლევა შესვენების პერიოდში. ამ დროს ადგილი ჰქონდა ქალ-ვაჟის გაშაირებას, სატრფიალო ლექს-სიმღერების ექსპრომტულ თქმას.

სარფელ სატრფიალო ლექსებში გადმოცემულია შეყვარებულთა გულისთქმა, ერთმანეთისადმი სწრაფვა და სიყვარულის განდობა.

გაზაფხული, როდესაც ნადები განახლდება, შეყვარებულთათვის სასურველი დროა, რადგანაც შრომის დროს საშუალება ეძლევათ, ერთმანეთის ნახვით დატკბნენ. 1982 წელს ჩვენს მიერ სოფელ სარფში ჩაწერილ სატრფიალო ლექსში „აზი მულუნ („გაზაფხული მოდის“) სწორედ ამაზეა საუბარი: ბუნების განახლებასთან ერთად მიჯნურთა გულების განახლებაც იწყება:

აზი მულუნ,ნოდეეაფე დივასენ, გაზაფხული მოდის, განახლდება ნადები,
ქომოხთინა გუი ჩქიმი დივასენ... თუკი მოხვალ, გული გამიახლდება.

სასიყვარულოდ აღერილი ლამაზი ვაჟკაცი შეჰხარის სატრფოს მშვენიერებას, ქება-დიდებას ასხამს და იმის თქმასაც უბედავს, რომ მის რჩეულს ბედნიერება მხოლოდ მასთან ელის და არა მშობლებთან:

ნანა-ბაბა სქანიშენ	დედ-მამისაგან
მუთუ ხეირი ვარ გიღუნ.	ხეირი არ გაქვს,
ბოზო მენდამაყონი,	ქალიშვილო, წამომყევი,
სი ჩქიმდენ ხეირი გიღუნ.	შენ ჩემგან გაქვს ხეირი

(ვანილიში, თანდიღავა, 1964:15).

ერთ-ერთი სარფული ლექსის თანახმად შეყვარებული ვაჟს მშობლები და თავად ქალიშვილი არ თანაუგრძნობენ, რის გამოც უიმედო მიჯნური მოსთქვამს და ტირის:

მემიუჯით, აწი გევოჭკარე მგარას
ნა ოგნასენ, მთელიქ ხოლო იმგარას.
არის ჩქიმიქ ქოდომოხუნუ მგარას,
ორდო მოხთი ნაშური მიშინარე.
მომისმინეთ, ეხლა ვიწყებ ტირილს,
რომ გაიგონ, ყველამ ერთად იტიროს,
ჩემმა სატრფომ ასე დამსვა სატირლად
მალე მოდი, შენ გენაცვალე.

(კარტოზია, 1972:11).

1958 წელს ზურაბ თანდილავას მიერ ჩაწერილ ლექსში „დუნა დიეშილუ“ („ქვეყანა გამწვანდა“) გამოთქმულია შეყვარებული ლაზი ქალწულის სევდა-წუხილი იმის გამო, რომ სატრფო შორს იმყოფება; ამიტომაც გაზაფხულზე ამწვანებული ქვეყანა მისთვის გაუფერულდა და უფსკრულს დაემსგავსა:

დუნა დიეშილუ, ომოხთუ აზი,
ნა გულუტი მუჭო დეშილი კაზი!
სტანიშკულე დომადოდუ მარაზი,
სოშა ვიდა აშო ყალგელაქთერი?!
ქვეყანა გამწვანდა, მოვიდა გაზაფხული,
რომ დადიოდი, ვით მწვანე გედი!
შენს შემდეგ დამემართა ჭირი,
ასე მწუხარე საით წავიდე?!

ზღვაზე გემის გამოჩენა შეყვარებულ ლამაზ გოგონას იმედს უღვივებს, მისი ოცნებაა, სატრფოსთან სიყვარულის სიმი გააბას და, ერთგულებისა და სიყვარულის ნიშნად, ფორთოხლის ლებანს უგზავნის.

მიწვეს-ოტი მზოდას დუმანი აულუნ,
გოვინწკედი, ეშო, კარავი გაულუნ.
მა ფთქვი-ოტი ბექი გაული ქომულენ,
მეგშვენტი დო ვარ მოხთი გაული ჩქიმი
გოვინკიდათ სევდალლუში თელი,
მეგინჯლონოფ ფორტუკალეში ფელი;
ვარ იძლინა, ქომეგინჯლონოფ მთელი,
ქომოხთი დო აქ ვორტათ, გაული ჩქიმი!
მითხრეს, რომ ზღვიდან ბოლი ამოდის

გავიხედე და მოცურავს გემი.
ვიფიქრე, იქნებ მომგვაროს სატრფო,
გელოდე, მაგრამ არ მოხველ ვარდო!
მოდი, სიყვარულის გავაბათ სიმი,
გიგზავნი ფორთოხლის ლებანს.
თუ არ გეყოფა, მთელს გამოგიგზავნი,
მოდი, აქ ვიყოთ ერთად.

შეყვარებული ადამიანი, ლაზური სატრფიალო ლირიკის თანახმად, გულში დაჭრილია:

არ წკაი ქოგემიბით	ერთი წყალი დამისხით
შუშეს დოლოტალეი!	ჭიქაში დარჩენილი,
გუი იარალი მიღუნ	გული დაჭრილი მაქვს,
კურმუში მოტალეი	ტყვია-ჩარჩენილი.

სარფული ლირიკული გმირისთვის უმთვარო ღამეს პაემნებს ხიბლი არა აქვს; ამ შემთხვევაში ჭარბობს თავისუფლება.

ამ სერი თუთა ვარენ, ამ ღამით მთვარე არ არის,
თანნი მურუცხი, თანი, ანათე ვარსკვლავო, ანათე,
იანიშ ოდაშენ კელე გვერდითა ოთახის მხარეს
ფენეი მემოთანი ფანარი მომანათე.

ამსერი თუთა ვარ აეხთუ, ამ ღამით მთვარე არ ამოვიდა,
ცას ორთას მენცახეი; აღარ ჩანს შუა ცაზე მიკრული;
ბოზო ისა ვინჯიათ, მოდი, გოგონი, ერთად ვიძინოთ,
ისა ოკონცახეი ასე ერთმანეთს ჩახუტებული.

ლაზი მიჯნური ეხვეწება სატრფოს, გამოვიდეს სახლიდან და გაჰყვეს მას:

ბალკონის მოთ გელადგირ აივანზე რატომ დგახარ
გემზული ხვალა-ხვალა? მარტოდმარტო მოწყენილი?
გეხთი მენდაგიყონა, ჩამო, ქვევით, წაგიყვანო,
მულუნა ჩქიმიკალა ჩემთან ერთად შენ ხომ ივლი.

მშვენივრად არის გადმოცემული ლაზი შეყვარებულების გულისთქმა ლექსში „ქალე-ბოზო“ („ქალო გოგო“...) ვაჟი უყურადღებობას საყვედურობს გოგონას და სთხოვს, ყურადღება მიაქციოს, ცოდვა არ დაიდოს:

ქალე-ბოზო, სონი რე?	ჩიხოტკა დილოდინუ,
დიდო ყოროფონი რე!	მციქა ნოსიშა მოხთი,
თი აელინეი გულუ,	გაუნახი ვა გიჟიდეა!
აარის მოთ ვა გოლოწკე?	ქალო-გოგო, სადაური ხარ?
აარიქ დერდი დიდო ყუ,	ძალიან საყვარელი ხარ!

თავაწეული დადიხარ,
სატრფოს რად არ უყურებ?
სატრფომ ბევრი იდარდა,

თან ჭლექი შეეყარა;
ცოტა ჭკუაზე მოდი,
ცოდო აღარ დაიდო.

ერთ-ერთი სატრფიალო ლექსითაც, ქალე თოლი კარკალა“ ... („ქალო თვალე-
ციმციმა“) ვაჟი ცდილობს, რამენაირად მოინადიროს სატრფოს გული:

ქალე თოლიკარკალა,
მოხთი მუთხანი გიწვა;
ეგერე ვა მოხთინა,
დიდო ფიშმანი იყვა.
თვალეციმციმა ქალო,
მოდი, რაღაცა გითხრა,
და, თუ არ მოხვალ, მაშინ
ბევრჯერ ინანებ, მითქვამს...
(ნარაკიძე, 2015:16).

ჩვენ მიერ ფიქსირებულ ერთ-ერთ ლექსში, რომელიც ჩაწერილია სოფელ
სარფში ყელყელობა და უსაგნო ამპარტავნობა ცალსახად დაგმობილია. ლექსის
ლირიკული გმირი ამპარტავან გოგონას შეახსენებს, რომ ამქვეყნად ყველა იმე-
დით ცხოვრობს, თუმცა მარტოდენ რაიმეს ან ვინმეს იმედად ყოფნა არაფრის
მომტანია; ადამიანი თავადაც უნდა გაიხარჯოს. ეს ღრმა ფილოსოფიური დასკვნა
სრულიად ბუნებრივად ძვეს მრავალსაუკუნოვან ლაზურ ზეპირპოეტურ შემოქ-
მედებაში:

ეკო მოთ იმცქვე დო მოთ ინაზლებ, რად ტრაბახობ და რად ინაზები,
გუის დოლოხე მუეფე ნილუნ? გულში რა გიდევეს ნეტავ?
ეკო ბიჭეფეს კაპულა ნუქთი ამდენ ვაჟებს რომ ზურგი აქციე,
აჯაბ, სი მიში ომუდი გილუნ? ვისი იმედით ბედავ?
ომუდითენ სქიდუნ ამ დუნაას მთელი, იმედით ცხოვრობს ამ ქვეყნად ყველა,
ჰამა ომუდით მთელის ვარ ნუშოლს, თუმცა იმედი ყველას არ შველის.
ხე გონკანინა მთელი ომუდი თუ გაირჯები, ხელს თუ გაანძრევ,
სი მეგოდგიოთუნ ნეკნას კაითენ. კარს მოგადგება იმედი შენი.

(ნარაკიძე, 2015:15).

ლექსში „ყოროფაქ კოჩი ოჯგინაფს“ („სიყვარული კაცს ამარცხებს“) ავტორის
ბრძნული შეხედულებაა გამოთქმული მიჯნურობის თაობაზე:

ყოროფაქ კოჩი ოჯგინაფს, სიყვარული კაცს ამარცხებს,
მთინი რენ, შუიმშინე; მართალია, ძვირფასო;
ყოროფქ გუი დომიჭუ სიყვარულმა დამწვა გული
თის ნოსი ქაგამამილუ, და გონება წამართვა.

გუი ჭვეიში ჭამი გულდამწვარის წამალი კი
სოთინა ვარ იძირენ... არსად მოიპოვება.

ამრიგად, ლაზური (სარფული) ხალხური სატრფიალო ლირიკა ერთი მშვენიერი ჰიმნია ყველაზე ლამაზი, ყველაზე ამაღლებული ადამიანური გრძნობისა-ქალ-ვაჟის სიყვარულისა.

შრომის პოეზიის წარმოშობა და განვითარება სამეურნეო მოქმედებასთან არის დაკავშირებული.

ლაზეთში მეურნეობის დარგებიდან აქ ძველთაგანვე განვითარებულია მიწათმოქმედება, ნაოსნობა და მეთევზეობა, ხელოსნობა, მესაქონლეობა და მონადირეობა. სამწუხაროდ, მეფუტკრეობის, მესაქონლეობის, მონადირეობისა და ხელოსნობის დარგებთან დაკავშირებული ზეპირსიტყვიერი მასალა მწირად შემოგვრჩა. სამაგიეროდ კარგად არის წარმოდგენილი ყანური და სანაოსნო-სათევზაო შრომის ლექს-სიმღერები, რომლებიც მრავალფეროვანი თემატიკითა და მხატვრული თვალსაზრისით მნიშვნელოვან უბანს ქმნიან ლაზურ ზეპირსიტყვიერებაში.

ნადური შრომა ლაზურში თითქმის ყოველგვარ მძიმე მუშაობასთან არის დაკავშირებული.

უძველეს შრომის სიმღერებს განეკუთვნება ლაზურში „ჰემ-ამო“ და „ჰე-ანა“, რომელსაც ლაზები ყანაში ნადური შრომის დროს მღერიან.

„ჰეამოსათვის“ სასიმღეროდ დადგენილი პოეტური ტექსტი არ არსებობს. სასიმღერო სიტყვები სიმღერის პროცესში იქმნება იმპროვიზაციის სახით. ჰე, ჰე, ჰეამო, აამო, ჰემო, ჰეამო,

დობხაჩქათ, დო ვიგზალათ,
დადის ქეშოვოხაჩქათ;
მანი, მანი დალეფე,
სო ბძიროფთ ჰამ დღალეფე!..
ჰე, ჰე, ჰეამო, აამო, ჰემო, ჰეამო,
დავთესოთ და წავიდეთ,
მამიდას დავუთესოთ;
დებო, ჩქარა, ჩქარა ვთესოთ,
კვლავ სად ვნახავთ ამ დღეებს!...

სარფში ჩაწერილ ნაღში სიმღერა შაირებში მსუბუქი იუმორით არის წარმოჩენილი მოშაირეთა ინტიმური ზრახვები:

ჩერთილინა ვოხიაფთ, ბრინჯის გასანიავებელს
ჩქინ ვუწუმეთ აბაი, ჩვენ ვეძახით აბაის,
ქომომჩი ნანასქანი, მომათხოვე დედაშენი,

მან დოგაყვა ბაბაი! გავხდები შენი მამა!
ჰაიდე ვიდათ ყონაშ, მოდი წავიდეთ ყანაში
სინა გულუ ემ გზაშა; იმავ გზით, შენ რომ დადიხარ;
-კულანი ვარ მოღერდინა – დედ-მამისგანმალულად,
ნანა-ბაბაშ მტკობაშა! გოგოს შეცდენა არ გინდა.

ლაზეთში კოლექტიური შრომის დროს ხდებოდა შეყვარებულთა ხილვაც. ჩვენ მიერ სოფელ სარფში ჩაწერილი ერთი ლექს-სიმღერის თანახმად, ვაჟი, რომელიც ნადში მონაწილეობს, გულის ტკივილს გამოსთქვამს იმის გამო, რომ სატრფოს ვერ მოჰკრა თვალი:

ანდლანი ნოდის დღევანდელ ნადზე
ვა იყუ გუი ჩქიმი, არ გაკეთდა გული ჩემი,
გოინწკე გოიგოუფ, გავიხედავ და ვეძებ,
ვა ძენ სევგული ჩქიმი... არ არის ჩემი სატრფო...

ქალთა ნადურის, იგივე თოხნურის, ნიმუში დავაფიქსირეთ სოფელ სარფში 1982 წელს.

ფხაჩქათ, ბოზოფე, ფხაჩქათ, ვთოხნოთ, გოგონებო, ვთოხნოთ,
ლაზუტი მაჩანან დიდო, სიმინდს მოისხამს ბლომად!
ინჭირი, ფურჩუმალე ჭინჭარიც, ბალახეულიც
თის გემაჩანან ნორე. თავზე საყარად მოვა.

ლაზურ ზეპირსიტყვიერებაში მეთევზეობა-ნაოსნობის ამსახველი ნაწარმოებები მეტწილად პოეზიის სახით არის წარმოდგენილი და ლაზური შრომის ლექს-სიმღერების თვალსაჩინო ნიმუშს წარმოადგენს.

მეთევზეობაზე შექმნილ ხალხურ პოეტურ ნაწარმოებთა შორის ყურადღებას იპყრობს ისეთი ნიმუშები, რომლებშიც თევზი და მისი ნაწარმი ერთ-ერთ საარსებო წყაროდ არის მიჩნეული ადამიანისათვის. ამიტომაც ხშირი იყო ლაზთა გულისტკივილის ამსახველი ლექსები, როცა თევზის ნაკლებობა შეიმჩნეოდა. ლაზი მეთევზე მაშინ თვლის თავს ბედნიერად, როცა ბევრ თევზს დაიჭერს:

ამერი თუთა ვა რენ,	ჭუმანიშენ ახჩამიშა
თანი, მურუცხი, თანი;	ჭელუკათენ მზოლას ვორე,
ჩხომი დიდო მაჭოფუნა	ეგერ ჩხომი მაჭოფუნა,
ჭანდა მილუნ ჭუმანი.	დიდო ხელებეი ვორე.
მთვარე არ მეგულეზა,	მე დილიდან სალამომდე
ვარსკვლავო, შენ ანათე;	ნავით ზღვაზე ვიმყოფები,
თევზი თუ დავიჭირე,	თუკი თევზი დავიჭირე,
მექნება წვეულება.	მე ძალიან მიხარია.

ან კიდევ:

ზღვა არის ლაზისთვის გაშლილი ველი და თავის ბედსაც ზღვას უკავშირებს;
ზღვაზე დაბადებული ლაზი უშიშარია:

დოვიბადი მზოლამ ჟინ
ექ ბლურა რე, ქომიჩქინ;
შქურინა ჩქარ ვარ მიღუნ,
გური კაპეტი მიღუნ,

ზღვაზე დავბადებულვარ,
ვიცი აქვე მოვკვდები;
მე გული მაგარი მაქვს,
სულაც არ შევშინდები.

ნაოსნობასთან დაკავშირებული ლექსები, მეთევზეობასთან ერთად, ლაზური ზეპირსიტყვიერების უმნიშვნელოვანესი უბანია.

ნაოსნობა მეტად რთული საქმეა. ამიტომაც ყველა მეთევზე-მენავემ კარგად უნდა იცოდეს არა მარტო თევზის დასაჭერად მოხერხებული ადგილისა და ხელსაყრელი მომენტის შერჩევა, არამედ კარგად უნდა შეეძლოს ამინდის წინასწარი განსაზღვრაც, რომ არ გახდნენ ზღვის სტიქიის მსხვერპლნი.

მეთევზეობა-ნაოსნობის თემატიკის ლაზურ ფოლკლორულ შემოქმედებაში ყურადღებას იმსახურებს სიმღერა „ჰელესა“, რომელიც პოპულარულია მთელ ლაზეთში და იმღერება როგორც ზღვიდან ნავის, ღუზის და ბადის ამოთრევისას, ისე-ხმელეთზე ტვირთის გადატანისას და ქორწილშიც. მისი არქაული სახე უსიტყვოა.

როგორც ცნობილია, ლაზური მეურნეობის ტრადიციული სახეობა-მეთევზეობა და ხელოსნობა დაკავშირებული იყო სამუშაოდ სხვა მხარეში გამგზავრებასთან, რასაც ლაზები „კურბეთს“ (საშოვარს) უწოდებდნენ.

მოსაგებად საშოვარზე, ხშირად დასაქორწინებელი ვაჟები მიდიოდნენ, რათა გარკვეული თანხა დაეგროვებინათ. ამაზე მეტყველებს 1977 წელს ჩვენ მიერ სარფში ჩაწერილი ლექსი:

აწიშა მორგაფუს ვორტო, აქამდე მოსაგებად ვიყავი,
აწი ოჩილუს ვორე; ეხლა ქალის სათხოვნელად ვემზადები;
ჩილი ოგორუმენი საცოლის მოსაძებნად
სერ-დღალერი გზას ვორე დღე და ღამე გზაში ვარ

საშოვარზე წასული მეთევზე, რომელსაც მოგების სურვილთან ერთად აწუხებს და მძიმე ტვირთად აწევს ოჯახისაგან შორს ყოფნა, სატრფოსაგან დაშორება გულისტკივილით ამბობს:

ბითუმ კურბეთის ვორე
ედო ბჭოფუფ კიჭალი...
აარი ბძირამინონი?!
გოვონწკაფარე ქალი.

მედირსება სატრფოს ნახვა?!
უნდა ვაკითხვინო მკითხავს.

მუდამ საშოვარზე ვარ
და ვიჭერ კეფალს,

მენავეობა-ზღვაოსნობისა და მეთევზეობის თემატიკაზე შექმნილი ლაზური პოეზიის ნიმუშები შაირის სახითაც გვხვდება. მიჯნურის მოლოდინში მყოფი ქალი თავის მოტრფიალე სხვა ვაჟს პოეტურ კამათში ასე პასუხობს:

ჩხომი ოჭოფფუშენი	სათევზაოდ წავიდა
არი დილილუ ფაში,	ჩემი მიჯნური ფოთში,
კოპჭა დო ბოლა-კისტი	ლილსა და ძვირფას მძივებს
მომიმერს არ-ჟურ დღაში.	მომიტანს ერთ-ორ დღეში.

ლაზური კავიობის ეს სახე თავისთავად საინტერესო და კარგად წარმოაჩენს ლაზეთის ზღვისპირას (ამ შემთხვევაში – სარფელი ლაზეთის) მცხოვრებთა მეურნეობას, ეკონომიურ მხარეს, მთავარ საქმიანობას და რაც მთავარია, ლაზურ იუმორს. ერთ-ერთი ამგვარი შაირის ნიმუშის თანახმად, ზღვისპირას მცხოვრებ ლაზებს დელფინის მჭამელებად მოიხსენიებენ:

მზოლაპიჯიმ ლაზეფე
დეფინაში მჭკომუფე.
ზღვისპირეთის ლაზები –
დელფინის მჭამელები.

ხოლო ზღვიდან მოცილებული სოფლის მცხოვრები ლაზები ზღვისპირელ ლაზებს (კერძოდ სარფელებს) ასე დასცინიან:

„სარფული ტამბალადი
მთელი დელფინაშ ალი.
სარფელი გასუქებული
დელფინის ზეთისაგან.

სამაგიეროდ სარფელიც პასუხობს:

მოხვეწაფნა ვარ მეგჩაფ არ კანდელიში ალი, შემეხვეწო არ მოგცემ ერთი კან-დელისათვის... ცნობილია, რომ დელფინის ზეთს ხმარობდნენ ძველად ლამპებში ნავთის ნაცვლად.

მეთევზეობის თემატიკის ლაზური შაირები მშვენივრად გამოხატავენ, აგრეთვე, ლაზი მეთევზის გულისთქმას, სატრფოსადმი ლტოლვას და უნაზეს გრძნობებს. ჩვენ მიერ სარფში ჩაწერილი ერთი ლექსის თანახმად, თევზის დასაჭერად ზღვაზე მიმავალი ლაზი ჭაბუკი ოცნებობს, იხილოს სატრფო ყვავილებით ხელში:

ანდლა მზოლაშა მეულუთ,	ბადით ზღვისკენ ვეშურებით
სუაკიში მოსაფეთენ;	კამბულების დასაჭერად;
სი დომიწვი მუნდეს მულუ	ყვავილებით ხელმორთული
დოქაჩეი ფუქიითენ.	შენ როდისლა მობრძანდები?

მეფუტკრეობა ლაზეთში ძველთაგანვე განვითარებული ყოფილა და თავისი მნიშვნელობა ბოლომდე არ დაუკარგავს. ამიტომაც მეფუტკრეობას ლაზურ ზეპირსიტყვიერ შემოქმედებაშიც უპოვია ასახვა.

მეფუტკრეობის თემატიკის ერთ ხალხურ ლექსში, რომელიც დღეს საბავშვო ფოლკლორის კუთვნილებაა. ხაზგასმულია ფუტკრის სიკეთეცა და, ამავე დროს, მისი „გაბრაზების“ შედეგიც–ნაკბენის სიმწარით:

ბუტკუჯიქ თოფუი მჩაფს,	ფუტკარი მე თავფს მაჭმევს,
დაულ-ზურნა გელაჩაფს:	იგი უკრავს დოლ-ზურნას;
ეგერ გუი მუჯთუ-ნა,	მაგრამ თუკი გაბრაზდა,
აღული ლემში გემჩაფს.	ნემს დამასობს შხამიანს.

ამრიგად, სოფელ სარფში შემორჩენილია ტრადიციული სამეურნეო დარგები და ამ დარგებთან დაკავშირებული ფოლკლორული შემოქმედება, კერძოდ ნადური ანუ ყანური და მეთევზეობა ნაოსნობის ლექს-სიმღერები.

პატრიოტული ლირიკა. ისტორიული ლაზეთი, ძირითადად, თურქეთის რესპუბლიკაშია მოქცეული, დღეისათვის მისი მხოლოდ სოფელი სარფის ნახევარი „ეკუთვნის“ საქართველოს. მიუხედავად ამისა ლაზთა სამშობლოსადმი სიყვარული არ ჩამქრალა, არ მინავებულა.

ლაზთა პატრიოტული გრძნობების ადრესატი, მთელ სამშობლოსთან ერთად, ზედის უკუღმართობის გამო ორად გაყოფილი მშობლიური სოფელიცაა.

1986 წელს პროფ. გ. კარტოზიას მიერ ჩაწერილ ლექსში ლაზი მთქმელი სიყვარულით უმღერის თავის სოფელს და უხარია, როცა ლაზის კერაზე ყოველთვის ღვივის ცეცხლი:

ჟინ-სქანი ცა მურუცხითენ ჭკადერი,	ვარსკვლავებით მოჭედილი შენიცა,
თუთას თეთენ მზოლად რენ ოქროშფერი,	მთვარის შუქით ზღვაც არის
	ოქროსფერი,
სქანი მსქვანა იძირენ დღა დო სერი,	დღე-ღამე ჩანს ეგ სილამაზე შენი,
ღორმოთიმ დღას სი გძირი ხელებერი!	ჩემო სოფელო უფლის წყალობით
	გნახო ყოველთვის გახარებული

... ..

მომანძინენ მა დღალეფე ემ ორას,	როცა ცეცხლს ვხედავ ლაზის კერაზე,
ნუმიტაში ლაზი კოჩიში კირას.	მიხანგრძლივდება სიცოცხლის დღენი.
	(კარტოზია, 1993:25).

სარფის მკვიდრი ავტორ მთქმელის იაშა ბაქრაძისაგან 2014 წელს ლილე თანდილავას მიერ ჩაწერილი პატრიოტულ-ფილოსოფიური ხასიათის ლექსში „შეიგნი ია ნდღალეფეს“ („გავიგე იმ დღეებში“) გამოთქმულია ღრმა გულისტკი-

ვილი იმის გამო, რომ დიდი ხნის წინ ერთმანეთს დაშორდნენ ახლობლები; ზოგიერთი ვერც კი მოესწრო სარფის კარის გახსნას, რაც უდიდესი მოვლენა იყო გაღმა-გამოღმა სარფის მცხოვრებთა შორის გაწყვეტილი ნათესაურ-მეზობლური ურთიერთობის აღდგენის თვალსაზრისით.

დანატრებული თავისიანების ნახვით გამოწვეულ სიხარულთან ერთად, ავტორ-მთქმელი ყველას უზიარებს იმ დიდი აღფრთოვანებას, რაც სარფის კარის გახსნით მიიღეს სოფლის ორივე მხარის მცხოვრებმა თვისტომებმა; გაიგეს როგორ თანადგომით უცხოვრიათ და უშრომიათ დღემდე:

შეიგნით ია ნდღალეფეს,	გავიგეთ იმ დღეებში,
მუჭო სქიდუტეს ლაზეფე,	როგორ ცხოვრობდნენ ლაზები,
ბაზიქ ოხოი კიდუ დო	ზოგმა ააგო სახლები და
ბაზიქთი ჭოფუ ჩხომეფე;	ზოგმაც დაიჭირა თევზები.
არ მეგნაფუთენ სქიდუტეს,	ერთი შეგნებით ცხოვრობდნენ,
ბირდემ ხაჩქუფტეს ყონაფე,	ერთად თოხნიდნენ ყანებს
იბირტეს მელე-მოლე დო	იმღერდნენ აქეთ-იქით და
აშოთენ ოჩქვეს დღალეფე	ასე გალიეს დღეები.

ლექსის ბოლო წარმოადგენს მოწოდებას (უფრო, ალბათ, გაღმა სარფელ-თადმი), რომ გაზარდონ ლაზები და არა თურქები:

აწი ხოლოთი, ვიძირათ
ჯუმალეფექ დო დალეფექ,
მთა ბერეფე, ორდაფინა
თურქი ვარ, ორდით ლაზეფე.
ეხლა კვლავ შევხვდით, გიპოვით,
ჩვენმა დებმა და ძმებმა,
შვილებს თუ გაზრდით, დაზარდეთ
ლაზებად, არა-თურქებად!

(სარფი, 2015:421).

გაუხუნარი გრძნობას სამშობლოს სიყვარულისა და მსახურებისა ლაზმა ხალხმა ანდაზურ სიბრძნეშიც ჩააქსოვა, რითაც მშვენივრად გამოხატა ლაზი კაცი-სათვის ესოდენ ძვირფასი და ღირებული პატრიოტული იდეალები. სამშობლოს სიყვარულის თემაზე შექმნილი ანდაზები უხვად გვხვდება ლაზურში:

1. დობადონა გამამჩამუ კოჩის კაპულა ნუქთაგინონ – სამშობლოს გამყიდველ კაცს ზურგი უნდა აქციო; 2. გოლა მაღლა ფენ, თუთათი მაღალარენ, ღორმთითი მაღალა რენ, მარა დობადონა ირი ხოლო რენ – მთა მაღალია, მთვარეც მაღალია, ღმერთიც მაღალია, მაგრამ სამშობლო ყველაფერია; 3. დობადონა გონდინინა, თი გონდინერი გიღუნ – სამშობლო თუ დაკარგე, თავიც დაკარგული

გაქვს; 4. მემლექეთის თისნა მოგატუ ქვათი, კურბეთის კაობათენ გუიშინენ – სამშობლოში თავზე მოხვედრილი ქვაც, სამშობლოს გარეთ, საშოვარზე მყოფთათვის კეთილი მოგონებაა; 5. ვათანი მყოფუ კოჩის ჯოხო ვა გონდუნუნ – პატრიოტი კაცის სახელი არ იკარგება (ნარაკიძე, 2010:25).

გამოცანა. საქართველოს სხვა კუთხეების მსგავსად სარფში ჩაწერილ ლაზურ გამოცანებში დომინირებს: ადამიანი 1. არ კაალუღის ჟურ წიწილა გოლაჯანს – (ოჭიდეფე) – ერთ მაღლობზე ორი გველი წევს (წარბები); 2. ჟურ ჯუმალეფე მანდაგეფე რენან, არ დულდა იქიფან, ჰამა ართიქართი ვა იჩინოფან – (თოლეფე) – ორი ძმები მეზობლები არიან, ერთ საქმეს აკეთებენ, მაგრამ ერთმანეთს არ იცნობენ – (თვალეები); 3. ნეთი მშუნს დო ნეთ მიჩქინ – (დობადუ დო ლუა) არც კი მახსოვს და არც კი ვიცი – (დაბადება და სიკვდილი);

ცხოველები და ფრინველები 1. ჰაივანი რენ, ქრა ვა ულუნ, ფუთხუნ, ჰამა მსვა ვა ულუნ – (ცხენი) – ცხოველია რქა არა აქვს, ფრინავს, მაგრამ ფრთა არა აქვს (ცხენი); 2. წკაის ინჩვირს ჩხომი ვა რენ, ჩაი ჯუფს, ჰამა ფუჯი ვა რენ (ბიბი) – წყალში ცურავს, თევზი არ არის, ბალახს მოვს, მაგრამ ძროხა არ არის (იხვი); 3. არ შეი რენ, შური გფუდგინ, ნდღალეი ჯანს, სეი გულუნ (ბურბუ) – ერთი რამ არის სულიერი, დღისით ძინავს, ღამე დაღის (ღამურა)...

ცა, ციური სხეულები, დედამიწა, ბუნებრივი მოვლენები 1. ართეის ვა დასელენ, მჟვანის ვა ანჯირენ, მასუმანი წკაითენ ვა იძღენ – (დიხა, ცა დო მზოღა) – ერთი ვეღარ დგება, მეორე ვეღარ იძინებს, მესამე წყლით ვეღარ ძღება, აბა თუ იტყვი ესენი რაა? (დედამიწა, ცა და ზღვა); 2. მენდრაშენ ჩუმელან, მუსაჭიი მოხთაშკულე უნტკობუნან (მჭიმა) – შორიდან სტუმარს ელიან, როცა მოვა ემალებიან (წვიმა); 3. ყონა მიღუნ ალთუნითენ ჭკადეი (ცა დო მუუცხეფე) ყანა მაქვს ოქროთი მოჭედილი (ცა და ვარსკვლავები).

საოჯახო იარაღები, ნივთები, სამეურნეო ნაგებობები 1. ნდღალეი ლალუფს, სეი ჯანს (არგუნი) – დღისით ყეფს და ღამით ძინავს (ცული) 2. თიმოკანკულეიქ დალიკელე იწკენ (ბურჭული) – თავმოკაკული ტყისკენ იცქირება (წალდი) 3. სერდღალერი იჩალიშეფს, ნე დღალეი ჯანს, ნე სეი (საათი) – დღე და ღამე მუშაობს, არც დღისით ძინავს, არც ღამით (საათი)...

სასწავლო ნივთები (1. უნენელი ფენ, ჰამა ღაღალაფს (ქეთაბი) – უენოა მაგრამ მაინც ლაპარაკობს (წიგნი); 2. საღიქ ღუელი ოღაღალაფაფს (კალემი) – ცოცხალი მკვდარს ალაპარაკებს (ფანქარი); 3. ლალი ვოე დო ბაშქას ვოგუაფ (ქეთაბი) – მუნჯი ვარ და სხვას ვასწავლი (წიგნი)...

საკვები. 1. წკაის დობადეის, წკაიშენ აშქურინენ (ჯუმე) – წყალში დაბადებულს წყლისა ეშინია (მარილი); 2. დოლოხე თასი, გალე ანტრასი (მარქვალი) –

შიგნით თესლი, გარეთ ატლასი (კვერცხი); 3. არ შეი რენ იქკომენ, შეერიში ჯოხო ულუნ (ვაშინგტონი)–ერთი რამეა, იქმევა, ქალაქის სახელი ქვია (ვაშინგტონი)...

ანდაზა. ძალზედ ოსტატურად ჩაუქსოვია ანდაზებში ლაზ ხალხს ის, რასაც კი განუცდევინებია მისთვის სიხარული ან მწუხარება, სასოწარკვეთილება ან აღმაფრენა, იმედი ან უიმედობა. სარფელებმა თავისი აზრი და ხანგრძლივი დაკვირვების განზოგადება მოგვცა ისეთ მნიშვნელოვან თემებზე როგორც:

სიბეჯითე და სიზარმაცე. 1. თემბელი კოჩიშენი ბითუს მჭიფს დო ბითუმ მთუფს – ზარმაცი კაცისთვის ყოველთვის წვიმს და ყოველთვის თოვს; 2. ართი-ქართიშა ოწკომოლუთენ, ოხორო მტვეის ქომამქუ – ერთმანეთისა ცქერითა სახლი აივსო ტვერითა; 3. მადულიექ თურჯაის ქურქი ქამოწკუდა – მშრომელმა (საქმიან-მა) ვაჭარს ქურქი გახადაო; 4. ქესქინობა ალთუნიში მანჩხა რენ – სიბეჯითე ოქროს ღარია...

გაუტანლობა და შური. 1. ფახილის კონქშიში მაქვალი მჩხუ გაყვენ–შურიან მეზობელს მეზობლის კვერცხი მსხვილი გონიაო; 2. დაა მან დო ოკულე სინ-ჯერ მე და მერე შენ. 3. მანძაგეის მანძაგეიში ქოთუმე დევე გაიყუ – მეზობელს მეზობლის ქათამი აქლემად მოეჩვენა...

ბოროტება და სიკეთე. 1. ბაშქას კუი უნთხოუ დო მუქ ქოდოლოლუ –სხვას ორმო გაუთხარა და თვითონ ჩავარდა; 2. ეილული ვა გონდუნუნ–სიკეთე არ დაი-კარგება; 3. ეილული ყვი დო ქვამ თუდე ეწადვი – სიკეთე ქენი და ქვის ქვეშ შემოდე)...

ერთგულების, პატიოსნების, მეგობრობის საწინდარია ერთობის ძალა: 1. არ კაზულითე ღობეი ვა იხვენენ – ერთი ბოძით ღობე არ გაკეთდება; 2. კოჩი კოჩიქ ოქაჩეფს, ღობეი კაზულიქ–კაცს კაცი აკავებს, ღობეს–ბოძი; 4. კოჩი კოჩიში ჭამი რენ–კაცი კაცის წამალია...

სარფში ჩაწერილი ანდაზების უმეტესობა დიდაქტიკურ–მორალისტურ ფუნქციის მატარებელია. 1. დუშმანი დოსტი ვა იყვენ–მტერი მოყვარე არ გახდება; 2. დუშმანი დულათენიჯგინენ–მტერი საქმით დამარცხდება; 3. მცუდელა კოჩიში მთინითი ვა იჯენ–მატყუარა კაცის სიმართლეც არ დაიჯერება; 4. კარკალაქ ბითუმ წკაი ვა ზდიფს–კოკა ყოველთვის წყალს არ მოზიდავს; 5. კოჩიშა კაი ვარ გახვენენა პატიითი ვა ოლოდა–კაცს კარგს თუ ვერ გაუკეთებ, ცუდიც არ გაუკეთო; 6. კოჩობა ვარ იქოფენ–კაცობა არ იყიდება; 7. მთელიში ვარ ითქვენ–ყველაფერი არ ითქმის...

ჩვენ მიერ ფიქსირებულ ანდაზებში მკვეთრადაა გამოხატული ოჯახური ურთიერთობისათვის დამახასიათებელი მხარეები. შვილი მშობლის მიმართ ყოველთვის ვალშია და ამაგს ოდნავაც ვერ უნაზღაურებს. 1. ნანა-ბაბა ბეემენი, ბეე თი მუში შენი – დედ-მამა შვილისთვის, შვილი თავისთვისო; 2. ბოზო ნანა-ბაბაშენი,

ბიჭი თიმუშიშენი– გოგო დედ-მამისთვის, ბიჭი თავისთვის; 3. ბერე–ნანა-ბაბაში დერდი – შვილი დედ-მამის სადარდებელი; 4. ბერექ დერდი ოკორგირთაფს–შვილი დარდს გაგინახვერებსო; 4. ბერე, ჩქიმი გეჯელული რენ, მოთა, ჩქიმი ქორკა რენ–შვილი, ჩემი პერანგია,. შვილიშვილი კი – ჩემი კაბაა...

სოციალური შინაარსის შემცველ, სარფში ჩაწერილ ანდაზებში იგრძნობა დიფერენციაცია, რომელიც არსებობდა მდიდარსა და ღარიბს შორის. 1. ზენგინი–ში ქესე გუინწყეტაშა, ქუკარას შური ქაუხთეფსია– სანამ მდიდრის ქისა გაიხსნებოდეს, ღარიბს სული ამოხდებო. 2. ძლეი კოჩის მშქიონეთი ძლეი უჩქიტუ–მამლარ კაცს მშირი კაციც მამლარი ეგონა; 3. არის გუის ნაქთუ მშქორონითენ, მაჟვანის ძლალათენ–ერთს უჭმელობით გული წაუვიდა, მეორეს – ძლომით...

სიტყვის ძალაზე და მნიშვნელობაზეა აგებული ზოგიერთი ანდაზა ლაზურში. 1. ნენას ნენა მოყუფს დო იყვენ კაბლა–სიტყვას სიტყვა მოყვება და ხდება ჩხუბი. 2. ნენა მონკათი რენ დო ჩორჩითი – სიტყვა მძიმეცაა და მჩატეც; 3. ნენას მთელი შეი ვა ოთქვათაგინონ–ენას ყველაფერი არ უნდა ათქმევინო; 4. მთინი ნენა კოლო ენ–მართალი სიტყვა მწარეა. 5. ნენაქ მუ ვა ზოპონს– ენა რას არ იტყვის. 6. ნენაში ნოთქვამე ვა იმფულენ – ენის ნათქვამი არ დაიმალება; 7. ნენას ყვილი ვა ულუნ – ენას ძვალი არა აქვს. 8. თი ჩქიმიში სელამეთი ნენა–ჩქიმის უჯის ენაა – ჩემი თავის სიმშვიდე ჩემი ენის წვერში არისო. 9. კაი კოჩიში ნენა გაართი რენ დო წკართია – კარგი კაცის სიტყვა საჭიმელიც არის და სასმელიც. 10. ნენა გუიში ნეკნა რენ–ენა სიტყვა გულის კარია.

ზღაპარი. ლაზური ხალხური საზღაპრო ეპოსი მდიდარი და მრავალფეროვანია. მაგრამ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ლაზურ ხალხურ ზღაპრებზე დაკვირვება და მათი შესწავლა საბჭოურ ეპოქაში ძირითადად ერთი სოფლის –სარფის ნიმუშებით (ისიც ნახევარი სოფლის) იყო შესაძლებელი.

სარფელ ხალხურ საზღაპრო ეპოსში მდიდრულადაა შემორჩენილი ზღაპრის ყველა სახეობა – ჯადოსნური ზღაპრები, საყოფიერო-ნოველისტური ზღაპარი, ცხოველთა ეპოსი. მათზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ სოფელ სარფის მკვიდრთა საზღაპრო რეპერტუარში თავჩენილი წეს-ჩვეულებები, იდეალები, მათი გადმოცემა–გამოხატვის თავისებურებანი არა მარტო ამ სოფლის, ანდა კონკრეტულად ლაზეთის დამახასიათებელია, არამედ ზოგადქართულია, საერთოქართული მსოფლმხედველობრივი აზროვნების ნაწილია, მას პარალელები ეძებნება საქართველოს ყველა კუთხეში.

ლაზურ საზღაპრო ეპოსშიც სიკეთე–ბოროტების პრობლემას უკავშირდება და სიკეთე იმარჯვებს.

ჯადოსნურ საზღაპრო ეპოსში შემორჩენილია ბედისწერისა და წინასწარმეტყველური სიზმრის რწმენა.

ლაზური ჯადოსნური ზღაპარი „კისმეტი“, რომელიც 1982 წელს ჩავიწერეთ სარფში აიშე მუხამედის ასული მემიშიშისაგან, მოგვითხრობს: ხელმწიფის ახალ-შობილ გოგონას მათხოვარმა უწინასწარმეტყველა, ასაკიან კაცს მისთხოვდებო. ხელმწიფის ცოლსაც გამუდმებით ესიზმრებოდა, რომ მისი ქალიშვილის ბედი მათი ასაკოვანი არაბი მსახურია და დარდისგან ლოგინად ჩავარდა. ერთმა ექიმმა წამალი მიასწავლა „მზის თვალი რომ ჩადის, იქ არის წამალიო. წამლის მოსატანად არაბი მოსამსახურე წავიდა; გზად შემხვედრმა მოხუცმა არაბი უკან დააბრუნა, თან უთხრა, „დაწერილი“ არ დაიშლებო.

არაბმა წყაროსთან დაისვენა, ხელ-პირი დაიბანა და მთლიანად გათეთრდა. ხელმწიფესთან მისული არაბი ვერ იცნეს; მოხუცი მგზავრის დანაბარები რომ უთხრეს, ასული მიათხოვეს.

სოფელ სარფში 1982 წელს ჩაწერილი ზღაპარი „იგბალი“ („იღბალი“) „ბედის-მწერლების“, ანუ ზოგადქართულ ფოლკლორში ცნობილ „წერამწერლებს“ წარმოგვიჩენს. ლაზთა რწმენა-წარმოდგენის თანახმად, ისინი ზღვის ფსკერზე მდებარე სახლში ბინადრობენ და ჩაქუჩის დარტყმით ახალდაბადებულთა ბედს ჭედავენ.

ორივე ზღაპრიდან იმ დასკვნის გამოტანა შეიძლება, რომ ბედისწერით დასაზღვრული აუცილებლად უნდა აღსრულდეს. ადამიანს არ ძალუძს მისთვის წინააღმდეგობის გაწევა.

ლაზური ჯადოსნური ზღაპრები „ნანაშანტეში და ბოზო“ („დედინაცვალი და გოგო“), „ფადიმე კადუნი“ „ეთერიანის“ ვარიანტია.

ლაზური ჯადოსნური ზღაპარი „საკვირველება“ (ლაზ. ზღ., 1970:92-96) მოგვითხრობს მოღალატე ცოლის მიერ გაწილებული კაცის ამბავს, რომელმაც შური იძია, ცოლი ძროხად, ხოლო მისი საყვარელი ხარად აქცია და მიწას ახვნევიანებდა.

საყოფიერო ნოველისტური ზღაპარი. ლაზურ ხალხურ საყოფაცხოვრებო ნოველისტურ ზღაპრებზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ ხალხური ეპოქის ეს უბანიც, ზეპირსიტყვიერ სხვა ჟანრებთან ერთად საერთო ქართველური ძირებით საზრდოობს.

ლაზური ნოველისტური ზღაპარი „ემმაკი და ლაზი“ (ლაზ. ზღ., 1970:177) მოგვითხრობს ჭკვიანსა და მოხერხებულ ლაზზე, რომელმაც ორჯერ მოატყუა ემმაკი და ათქმევინა: „—მე ემმაკი ვარ, მაგრამ ლაზი ჩემზე მოხერხებული ყოფილაო“.

ხალხური ნოველა „ოხორჯა დო ქიმოლი“, რომელიც ჩაწერილია სარფში, საოჯახო-საყოფიერო თემას ეხება და ცოლსა და ქმარს შორის საქმიანობის განაწილებას გვაცნობს; ამასთანავე ქადაგებს, რომ ოჯახში ჰარმონია უნდა სუფევდეს, ქალმა ქალის საქმე უნდა აკეთოს, კაცმა-კაცისა.

ძმობისა და მეგობრობის უძლიერესა და უკეთილშობილეს იდეებს ლაზურ-მა საზღაპრო ეპოსმაც შეასხა ხოტბა-დიდება. სარფში მოპოვებული ნოველისტური ზღაპრები „ჟურ ჯუმა“ („ორი ძმა“) და „ჯუმა ჯუმაშენი“ („ძმა ძმისთვისაო“) დასტურია ამ ზოგადკაცობრიული, ჰუმანური გრძნობის, რომელიც ყოველგვარი სათნოების სათავეა.

ზღაპარი „ძმა ძმისთვისაო“, მოგვითხრობს ძმათა სიყვარულზე და ამავე დროს, ხსნის სათაურად გამოტანილი ხალხური ანდაზის სენტენციასაც: მას შემდეგ, რაც დედამისაგან დანატოვარი მთელი ქონება ამხანაგებს შეაჭამა, გადაწყვიტა მათი გამოცდა; ტანსაცმელი შემოიხია, თავ-პირი დაისისხლიანა და ამხანაგებს მიადგა:

„რა იქნება კაცი შემომაკვდა და დამეხმარეთო“!

ყველამ საქმე მოიმიზეზა და არცერთი ამხანაგი არ დაეხმარა.

ახლა უფროს ძმას მიადგა. გასისხლიანებული ძმა რომ დაინახა და ვითარება გაიგო, უთხრა:

–„თოხსა და ბარს ავიღებ და წამოვალ; სანამ ვინმე გაიგებს დავასაფლავოთო!“

ზღაპრის დასასრულს მოქმელი ამბობს: –„ხომ ხედავ შვილო ჩემო, არასდროს ძმა ძმას არ დაკარგავს, „ძმა ძმისთვისაო–შავი დღისთვისაო“–იმიტომ ამბობენ.

ზღაპარი „არ ეშქიაში ამბაი“ ერთი ყაჩაღის ამბავი“), სიკეთე–ბოროტების ოდინდელ პრობლემას ეძღვნება. ერთ ყაჩაღს ოთხმოცდაცხრამეტი კაცი ჰყავდა მოკლული. ერთ სადამოს ღმერთს შეეხვეწა: „რა იქნება, დამასიზმრე, ეს ცოდვები როგორ მოვიხსნა!“ მართლაც დაესიზმრა მოხუცი, რომელმაც უთხრა:

„–ამა და ამ ადგილას დუქანი ააშენე, ტყე გაკაფე და ერთი ატმის ნერგი დარგე. ის ნერგი რომ გაიზრდება და აყვავილდება, ცოდვაც მოხსნილი გექნებაო.

კაცი ასეც მოიქცა, მაგრამ ატმის ხე მაინც არ აყვავდა. ერთ დღეს მხედარი გამოჩნდა; ყაჩაღმა მიიპატიჟა სადილად. მაგრამ უარი მიიღო. ყაჩაღი გაბრაზდა და კაცი მოკლა. მაგრამ ცოდვების მონანიების მსურველი ყაჩაღი საგონებელში ჩავარდა: „მეასე კაცი მოვკალი, ერთი ცოდვაც მომემატაო!“.. ძლივს ჩაეძინა და სიზმარში კვლავ ის მოხუცი ნახა; მოხუცმა დაამშვიდა: „შენ კარგი საქმე გააკეთე, რომ მოკალი იმ კაცს შეყვარებული გოგო–ბიჭი უნდა დაეცილებინა, იმათი ქორწილის ჩაშლა უნდოდა, ცუდი კაცი მოკალი და ყველა ცოდვა მოიხსენიო“.

ფანჯრიდან გაიხედა ყაჩაღმა და დაინახა, რომ ატმის ხე აყვავილებულიყო. ძალიან გაუხარდა და ამის შემდეგ სულ სამადლო საქმეებს აკეთებდა.

ზღაპრები ცხოველებზე. ლაზური ცხოველთა ეპოსისათვის დამახასიათებელია ცხოველთა სამყაროში გადატანილი ამბები და თავგადასავლები, რაც იძლევა საშუალებას, ცხოველთა ურთიერთობებში წარმოჩენილი ნაკლი თუ ღირსება ბავშვებისათვის იოლად აღსაქმელი და გასააზრებელი გახადოს, რის გამოც

ამ არქაულ ნიმუშებს უაღრესად დიდ პედაგოგიურ აღმზრდელობითი ფუნქცია ენიჭება.

ზურაბ თანდილაგას მიერ ჩაწერილ სარფული ზღაპარი „დათვი და შველი“ ზოგადქართული „საზღაპრო ეპოსში გავრცელებული ზღაპრის–„თხა და მგელი“ – საინტერესო ვარიანტია. ოღონდაც აქ დათვი ემტერება „შვლის ნუკრებს“. დედა აფრთხილებს შვილებს კარი არავის გაუღონ“, ვიდრე მის ხმას არ გაიგონებენ. დათვი შეძლებს შეაცდინოს ნუკრები, მაგრამ დედა შველი, თავისი მოხერხებულობის წყალობით ახერხებს დათვის დამარცხებას, რაც ბოროტების დამარცხებისა და სიკეთის გამარჯვების მაგალითია.

სოფელ სარფში ჩაწერილი ზღაპარი „ტურა და დათვი“ მოგვითხრობს ტურას გაიძვერობაზე, რომელმაც დათვი გააბრიყვა და სამი კასრი თაფლი ისე გამოჭამა, დათვი ვერაფერს მიხვდა.

ლაზური ხალხური ზღაპარი „ბუ და კაცი“, რომელიც ზ. თანდილაგამ ჩაიწერა სოფელ სარფში, მოგვითხრობს, თუ როგორ გააბრიყვა გალიაში დატყვევებულმა ბუმ კაცი და როგორ მოიპოვა თავისუფლება.

ლაზურ ზღაპრებში წარმოჩენილია მისი შემოქმედი ხალხის სიბრძნე და ოპტიმიზმი, გაიდიანებულია ადამიანთა მაღალზნეობრივი თვისებები და დაგმობილია მანკიერება.

ხუთი საუკუნეა რაც ლაზეთი უცხო ტომთა გავლენის ქვეშ იმყოფება, მაგრამ ლაზურმა ზეპირსიტყვიერებამ, ლაზური მეტყველების მსგავსად, დაიცვა თვითმყოფადობა და დღემდე თითქმის წმინდად შემოინახა ლაზური ხალხური მრავალსაუკუნოვანი ნააზრევი და მისი ტრადიციები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. **ბსკიფა** – ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის ფოლკლორული არქივი №215.
2. **ვანილიში, თანდილავა** – მუხამედ ვანილიში; ალი თანდილავა. ლაზეთი, თბილისი, 1964.
3. **თანდილავა** – ზურაბ თანდილავა. ლაზური ზღაპრები, თბილისი, 1970.
4. **თანდილავა** – ზურაბ თანდილავა. ლაზური ხალხური პოეზია. ბათუმი, 1972.
5. **კარტოზია** – გურამ კარტოზია. ლაზური ტექსტები, I-II ტ. თბილისი, 1973-1993.
6. **მემშიში** – ომარ მემშიში. ლაზური ანდაზები და იდიომები. ბათუმი, 2015.
7. **ნარაკიძე** – ცილა ნარაკიძე. ანდაზები ლაზურ ფოლკლორში. ბსუ შრომები ტ. IX, ბათუმი, 2010.
8. **ნარაკიძე** – ცილა ნარაკიძე. ლაზური ტექსტები. ბათუმი, 2015.
9. **სარფი** – მონოგრაფია „სარფი“. ბათუმი, 2015.
10. **ჯღარკავა** – მზია ჯღარკავა. ლაზური სიჯალიკობა და მასთან დაკავშირებული ხალხური პოეზია. ნ. ბერძენიშვილის სახელობის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის შრომები IV. ბათუმი 2005.